

Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет ім. М. Гоголя
Факультет педагогіки, психології, соціальної роботи та мистецтв
Кафедра музичної педагогіки та хореографії
ОП Хореографія
зі спеціальності 024 Хореографія

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної роботи на здобуття освітнього ступеня

«Магістр»

**«Сімейні цінності у творах українських письменників:
Хореографічне втілення повісті Івана Нечуя – Левицького
«Кайдашева сім'я»»**

Кондратенко Вікторія Олександрівна

Науковий керівник:

Ростовська Юлія Олександрівна,

доцент, кандидат педагогічних наук

Керівник творчої роботи:

Пархоменко Олександр Миколайович,

доцент, кандидат педагогічних наук

Рецензент:

Благова Тетяна Олександрівна,

Доктор педагогічних наук, професор

Допущено до захисту _____

в.о. завідувача кафедри музичної педагогіки та хореографії

доцент Олена КОВАЛЬ _____

Ніжин – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. Теоретичні основи реалізації кваліфікаційної роботи «Сімейні цінності у творах українських письменників: хореографічне втілення повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»»	
I. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»»	6
1.1. Суть поняття «родинні цінності» та їх відображення у творах видатних українських письменників	6
1.2. Життєвий та творчий шлях українського письменника другої половини XIX століття І. Нечуя – Левицького.....	13
1.3. Сімейні цінності у творі «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького та адаптація повісті у різних мистецьких напрямках	21
Висновки до Розділу I	28
РОЗДІЛ II Хореографічні властивості кваліфікаційної роботи «Сімейні цінності у творах українських письменників: хореографічне втілення повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»»	
I. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»»	31
2.1 Ідейно-тематичний аналіз хореографічного твору.....	31
2.2 Композиційно-архітектонічна будова хореографічного твору	34
2.3 Характеристика музичної основи та сценографії хореографічного твору.....	38
Висновки до другого розділу	42
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	47
ДОДАТКИ.....	49

ВСТУП

В українській літературі сімейні цінності завжди були актуальною темою. Сімейні цінності — це те, що поважають і шанують усі члени родини. Для більшості з нас вони однакові: любов, взаємоповага батьків та дітей, вірність, довіра, родинний затишок. Це те, що служить надбанням для нащадків, предметом гордості та поваги до старших поколінь.

Аналіз наукових джерел доводить, що немало митців висвітлюють поняття «сімейні цінності» у своїх творах. Вони розкривають не лише внутрішню сутність родини, але й її роль у формуванні суспільства та індивіда. Створюючи свої шедеври, письменники розглядають різні аспекти сімейних цінностей – від традиційних до сучасних, від ідеалізації до критики.

Ця тема неодноразово ставала предметом осмислення вітчизняних і зарубіжних письменників, а саме: М. Коцюбинського у творі «Тіні забутих предків», І. Карпенка-Карого «Мартин Боруля», Б. Космовської «Буба». А також дослідників культурно-мистецьких галузей: музикознавців, істориків, етнографів, фольклористів (О. Дей, А. Іваницький, С. Килимник, Т. Книш, М. Кречко, М. Кричivecь, В. Купленник, Г. Лозко та ін.).

Одним із найвидатніших творів, що відображають сімейні цінності, є повість «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького. У цьому творі автор досліджує взаємини в родині, розкриваючи їхні відносини та вплив на кожного члена сім'ї. Письменник реалістично відтворює непрості випробування, з якими стикається кожна сім'я. Цей твір акцентує увагу читача на важливості єдності та взаєморозуміння у родині.

Після прочитання повісті І. Нечуй-Левицького, у мене виникло бажання спробувати втілити цей цікавий сюжет засобами хореографічного мистецтва. Саме тому нами було обрано тему кваліфікаційної роботи – творчого проєкту: **«Сімейні цінності у творах українських письменників: хореографічне втілення повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»»**.

Мета кваліфікаційної роботи полягає у хореографічній інтерпретації повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я». Мета роботи передбачає виконання таких **завдань**:

- визначити суть поняття «сімейні цінності» та прослідкувати їх відображення у творах видатних українських письменників;
- дослідити життєвий та творчий шлях І. Нечуя–Левицького;
- проаналізувати втілення сімейних цінностей у повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» та її полімистецькі втілення;
- здійснити ідейно-тематичний аналіз хореографічної композиції за мотивами повісті;
- описати композиційно – архітектонічну будову творчого проекту.

Новизна кваліфікаційної роботи полягає в:

- оригінальній хореографічній інтерпретації повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»;
- режисерських, лексичних та сценографічних знахідках, що полягають у переосмисленні художнього сприйняття твору;
- застосуванні власних підходів до репетиційної роботи з виконавцями, оригінального поєднання форм роботи.

Практичне значення кваліфікаційної роботи . Завдяки композиційним та сценографічним рішенням кваліфікаційної роботи «Сімейні цінності в творах українських письменників: хореографічне втілення повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»» може бути реалізований як окремі концертні номери або як цілісна хореографічна міні-вистава.

Мистецькі, хореографічно-технологічні, педагогічні та балетмейстерські відкриття стануть у нагоді практикам та теоретикам хореографічного мистецтва. Участь танцівників у кваліфікаційній роботі сприятиме підвищенню їх виконавського рівня, розширенню акторського діапазону та набуттю досвіду роботи із балетмейстером-постановником.

Очевидною є просвітницька та виховна роль кваліфікаційної роботи, який дає можливість танцівникам та глядачам поглибити свої уявлення про творчість видатного українського письменника І. Нечуй-Левицького.

Апробація кваліфікаційної роботи. Основні результати дослідження викладені у виступах *«Сімейні цінності у творах українських письменників: повість І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»* на V Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Мистецька освіта очима молодого науковця» (Опубліковано в збірнику статей Мистецька освіта очима молодого науковця: матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (Ніжин, 15 листопада 2022 р.) / відп. ред. Ю. Ф. Дворник, О. В. Коваль. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 68 с.) та *«Стадний» спосіб життя родини Кайдашів і його вплив на людину як особистість (за твором І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»)* на VI Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (Ніжин, 6 грудня 2023 р.) / відп. ред. Ю. Ф. Дворник, О. В. Коваль. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2022. 50 с.

Окремий епізод постановки - «Місячної ночі» - був показаний на конкурсі «Квітневі викрутаси», квітень 2023.

Структура та обсяг роботи. Дослідження складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 70 сторінок, обсяг основної частини – 38 сторінок, список використаних джерел – 34 найменувань. Робота містить 32 додатки.

Розділ I. Теоретичні основи реалізації кваліфікаційної роботи «Сімейні цінності у творах українських письменників: хореографічне втілення повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»

1.1. Суть поняття «сімейні цінності» та їх відображення у творах видатних українських письменників

В останні десятиліття в нашій країні та за кордоном особливої актуальності набула проблема цінностей і ціннісних орієнтацій особистості. Згадані поняття стали об'єктами активного вивчення різноманітних наук, у першу чергу філософії, психології, соціології. Усе це свідчить про неоднорідність і складність у трактуванні цих термінів.

Цінність у філософській та іншій спеціальній літературі розглядаються як певні явища дійсності, що мають людське, соціальне й культурне значення. На думку науковця П. Менцера, цінність – це те, що людиною визначається як найважливіше над усім, до чого вона прагне, ставиться з повагою та визнанням. М. Головатий вважає, що цінності – це певні ідеї та погляди, які сприяють задоволенню людиною власних потреб та інтересів [1,70].

М. Рокич характеризує цінності, як стійке переконання в тому, що певний спосіб поведінки чи кінцева мета існування має потенційне значення з особистого погляду, на відміну від протилежного чи зворотного способу поведінки або кінцевої мети існування. На думку С. Возняка та В. Кононенка, поняття «цінність» близьке до поняття «значущість» [2, 50].

Тобто, до згаданого поняття можна прирівнювати те, що є важливим, цінним для особистості, значущим для неї. Мова йде про роль, яку предмет чи явище можуть відігравати в житті людини, зважаючи на її потреби, інтереси, цілі. Те, що одні сприймають як цінність, для інших цінністю може не бути. Тут варто говорити про суб'єктивність цього поняття.

За формальним вираженням, цінності діляться на позитивні й негативні, абсолютні та відносні, суб'єктивні й об'єктивні. За змістом

розрізняють речові, логічні й естетичні. Пріоритетне значення мають індивідуальні цінності людей (особистостей), бо тільки певна частка сукупно взятих особистісних цінностей становлять цінності всього соціуму (суспільні).

Ієрархія індивідуальних (особистісних) цінностей є своєрідною сполучною ланкою між окремою людиною (індивідом) і суспільством, його культурою в цілому. Тобто, існує духовний світ окремої людини та певна культура суспільства, які взаємопов'язані і взаємодіють за допомогою цінностей певної особистості [2, 70].

Ціннісні орієнтації – це певна сукупність ієрархічно пов'язаних між собою цінностей, яка ставить людині спрямованість її світогляду. Джерелом формування ціннісних орієнтацій виступає сенсожиттєва активність індивіда, що визначає рівень його вимог та орієнтацію в процесі життєдіяльності на досягнення конкретних цілей.

За твердженням В. Ядова, ціннісні орієнтації становлять собою інтегративні, вільно та відповідально обрані особистістю установки, що є ширшими й більш включними, ніж будь-які фіксовані або ж навіть базові соціальні установки, орієнтири й ідеали [3, 23].

На думку А. Здравомислова, ціннісні орієнтації – це важливі елементи внутрішнього світу особистості, визначені життєвим досвідом індивіда й усією сукупністю його переживань. Вони виокремлюють важливе для певної людини серед несуттєвого [3, 42].

Ціннісні орієнтації розглядаються як один із компонентів, що входить до структури особистості – це складне утворення, що вбирає в себе рівні форми взаємодії суспільного та індивідуального в особистості, специфічні форми усвідомлення особистістю навколишнього світу, свого минулого, теперішнього й майбутнього, а також сутності свого власного «Я».

Наявність сформованої системи ціннісних орієнтацій забезпечує гармонію внутрішнього світу особистості, сприяє систематизації її знань, норм, стереотипів поведінки та самоствердженню особистості, реалізації соціальних очікувань [3, 12].

Ціннісні орієнтири мають безпосередній вплив на:

- 1) загальну спрямованість інтересів і прагнень особистості;
- 2) ієрархію індивідуальних уподобань і зразків;
- 3) цільові й мотиваційні програми;
- 4) рівень уподобань;
- 5) уявлення про дійсне й механізми селекції за критеріями значущості;
- 6) міру готовності та рішучості до реалізації власного «проекту життя»

[7, 227].

Як такої класифікації цінностей, на яку б опиралися всі наукові галузі, немає. Причини в тому, що кожен науковець по-різному їх трактує: для когось – це об'єктивна або ж суб'єктивна суть речей, для інших – власне цінність, яка має грошове вираження, для третіх – це благо, корисність для особистості (можна говорити про благо духовне та матеріальне), для четвертих – це те, що має властивість задовольняти потреби, інтереси та бажання.

У філософській науці найбільш поширеною є класифікація цінностей на: релігійні, етичні, естетичні, логічні та економічні. У соціологічній науці цінності розглядаються як нормативи або регулятори діяльності. Тому тут доцільний поділ на: цінності-норми, цінності-ідеали, цінності-цілі та цінності-засоби[6,34].

Наука психологія класифікує цінності за предметом або змістом об'єктів, на які вони спрямовані (соціально-політичні, моральні, економічні і інші) та за суб'єктом ставлення (суспільні, цінності соціальних груп, колективні, індивідуальні) [3, 35].

Серед численних класифікацій цінностей поширеною є розмежування їх на дві групи: 1) колективістські – вони об'єднують цінності, які відповідають способу життя в колективі; 2) індивідуалістські – включають цінності, які характеризують інтереси конкретного індивіда [5, 29].

Ще однією з відомих класифікацій є поділ на:

- 1) абсолютні – доброта, любов, правда, справедливість, гідність, свобода, чесність;

- 2) національні – патріотизм, національна гідність, державотворчі прагнення, історична пам'ять, змагання до єдності;
- 3) громадянські – права і свободи, обов'язки, соціальна гармонія, повага закону;
- 4) сімейно-родинні (сімейні) – подружня вірність, турбота про дітей, стосунки у сім'ї, пам'ять предків;
- 5) особистісні – риси характеру, поведінка, стиль приватного життя [6, 23].

Сімейні цінності стали важливою складовою не лише різних галузей науки, а й літератури, зокрема української. В історії української літератури ми знаходимо характерні образи родинного життя. У них відбиті різні розуміння концепції сім'ї, етапи розвитку, емоційні стани її членів – від цілковитої ідилії до постійного відчуття кризи.

Одним із перших тему родинних цінностей зачепив Іван Петрович Котляревський. У центрі його «малоросійської опери в двох діях» «Наталка Полтавка» зображена своєрідна сімейна ідилія, така, якою її вбачав автор. Головні герої п'єси борються не просто за щастя, а саме родинне щастя. Письменник дає розуміння сім'ї як спільності індивідів, що кохають одне одного, а не створеної заради якогось розрахунку, вигоди або ж життєвої необхідності (престиж, соціальний статус, діти тощо) [7, 35].

У цьому й полягає конфлікт «Наталки Полтавки», бо Возний фактично прагне «купити» собі сім'ю. Він зазнає фіаско, але сам же герой вкінці й стверджує, що щастя йому не здобути в такому шлюбі, оскільки він бачить палке кохання Наталки до Петра, тому й не йде наперекір щирим почуттям героїв:

«Я одказуюсь од Наталки і уступаю Петру во вічне і потомственное владініє з тим, щоб зробив її благополучною... заповідаю всім: «Где два б'ються — третій не мішайсь!» і твердо пам'ятовують, що насильно милим не будеш» [8, 45].

Також слід звернути увагу на відсутність у творі негативних емоцій у боротьбі за кохання. Сучасному читачеві це може здатися дивним, але герої

цим і підкупають: Наталка і Петро, як і варто в дусі сентименталізму, багато страждають і журяться, але відверто не бунтують, а навпаки, постійно демонструють пошану й покору старшим. У підсумку – ідилічний фінал: Возний благословляє на шлюб свого суперника.

Реалістична українська література середини й кінця XIX століття прагнула майже документально зафіксувати соціальні процеси, нюанси й суперечності свого часу, яких було досить багато. Приблизно на цей період припали скасування кріпацтва в Україні (1848 рік на землях під владою Австрії, 1861 – на території в складі Російської Імперії) й інші суспільні й економічні реформи.

У поєднанні зі світовими зрушеннями це призвело до істотних змін у житті величезних мас українського населення. Досить згадати лише такі тенденції, як переформатування сільських громад, запуск урбанізації, розвиток промисловості, прокладання залізниць, прискорення науково-технічного прогресу, поширення революційних ідей тощо[9,34].

Не оминули зміни й сімейних цінностей. На кризу патріархальної родини неодноразово звертали увагу тодішні українські письменники-реалісти. Та безумовним лідером тут став Іван Нечуй-Левицький зі своєю повістю «Кайдашева сім'я». У своєму творі автор показав, яким чином суспільні зрушення (зокрема, скасування кріпацтва) вплинули на стосунки між членами сім'ї.

Зробив він це влучно і з гумором, і саме у цьому причина популярності твору. Хоча сміх «Кайдашевої сім'ї» не без сліз, адже нестерпна сварка виникла між поколіннями батьків і дітей, між братами в одній родині. Символом безглузлого конфлікту стала груша, якої ніяк не могли поділити, бо вона виросла на межі ділянок начебто рідних людей. Колоритна лайка, народні порівняння, влучні фразеологізми також свідчать про негаразди в родині[10,67].

Текст Івана Нечуя-Левицького і справді вийшов реалістичним. Велика патріархальна родина занепадала. Як свідчать соціологи, наприкінці XIX

століття українські сім'ї, зокрема й сільські, були вже здебільшого «нуклеарні», тобто склалися тільки з батьків і їхніх неодружених дітей.

Пізніше до цієї теми звернулася й Леся Українка, але дещо в іншому ракурсі. У її багатоплановій драмі-феєрії «Лісова пісня» знайшлося місце і темі родини. Кохання її героїв тоне в дріб'язковості, зацикленості на матеріальних питаннях, Мавка виявляється занадто «неправильною», «дивакуватою» для Лукаша, а головне – для його матері.

Але й стереотипна «людська» жінка, позбавлена зайвих «чудасій», не в змозі створити з Лукашем щасливої сім'ї і свекруха свариться на неї ніяк не менше, ніж на Мавку. Старосвітська й водночас дуже матеріалістична, «механічна» родина стає в Лесі Українки виразним і переконливим символом профанації людського життя як такого[9,102].

Перша половина XX століття – суцільна хвиля експериментів у найрізноманітніших галузях життя західної цивілізації - від гучних наукових відкриттів до авангардних мистецьких практик. Активно пробували нове (часом і забуте старе) і у сфері родинних стосунків, впроваджували різноманітні пошуки у галузі виховання й освіти, у сімейних і подружніх стосунках тощо.

Література і тут не залишилась осторонь. Ще напередодні революції Володимир Винниченко у своєму романі «Записки кирпатого Мефістофеля» зобразив сім'ю у перипетіях нової доби. Від стабільності не лишилось і сліду. Інтелігентні, освічені герої змінюють партнерів, роблять аборти, сходяться й розлучаються, сміливо й часом без найменшої потреби руйнують інші пари, деколи прагнуть зовсім позбутися «тягаря» сім'ї, але останнє в них не виходить.

Як свідчить знаменита цитата з цього твору: - *«родина, діти – от ця незрозуміла, могутня сила, яка часто ламає всі закони нашої логіки, всі розуміння розумного, цільного, гарного»* [11,65]. На протилежному боці інша цитата: *«Моральність – це рожева пудра на законах природи»* [12,]. Між цими двома маргінесами й розривається, за Винниченком, ірраціональна людина початку XX століття.

До теми родинних цінностей у першій половині ХХ століття звернувся Микола Хвильовий у новелі «Я (Романтика)». Головний герой твору розривається між ідеологією та синівськими почуттями. Використовуючи дитячі спогади Я, Хвильовий явно грається з читачем: врятує чи ні? І тут чи не вперше в українській літературі спостерігається сліпа відданість ідеї аж до вбивства власної матері [13,25].

Загальноприйнятою є думка, що українську літературу кінця ХХ – початку ХХІ століття аж ніяк не можна назвати «сімейною», але насправді – навпаки. Як приклад можна навести потужний і донедавна маловідомий в Україні роман Юрія Косача «Сузір'я Лебедя», написаний у 1980-х роках.

Косач описав давно втрачений світ української дворянської родини початку ХХ століття – світ, знайомий йому з дитинства. Попри різниці темпераментів, політичні суперечності, персональні конфлікти й несприятливі зовнішні обставини (надворі 1914 рік, і залишки шляхти остаточно сходять з історичної арени), велика родина Рославців виявляється побудованою на міцному фундаменті: це взаємна повага, дружба й любов.

Вони витримують усі пригоди, конфлікти й кумедні ситуації. І хоча читачі розуміють, що за лічені місяці вітер історії розвіє цю родину, немає сумнівів: ті її представники, які порятуються, збережуть і світлий спогад, і конструктивний досвід [8,26].

Тему сім'ї не обходить осторонь і сучасна українська література. На приклад, повість Марії Матіос «Щоденник страченої». Головна героїня твору виросла у сім'ї, де гармонійні стосунки не ставилися на перше місце. Сама вона все життя прагнула до сімейної ідилії, яку так і не знаходить. Спочатку вона шукає чоловіка, який спить, як її батько - по діагоналі на ліжку. Потім робить аборт, щоб утримати коханця поряд, та натомість заганяє себе ще глибше в депресію, бо стає безплідною.

Тільки втративши можливість стати матір'ю, вона починає розуміти цінність повної сім'ї, важливість дитини в своєму житті. І в кінці твору ми бачимо, що сімейної ідилії вона так і не досягає. Таким чином, авторка

завуальовано пояснює, що важливим є власний приклад батьків для дитини, якою має бути справжня сім'я[10, 45].

Отож, цінності складають основу нашого життя. Це те, до чого ми прагнемо, що приносить нам не лише користь, а й моральне задоволення. Ціннісні орієнтації формуються в процесі соціалізації особистості. Важливими в сучасному світі є сімейні цінності, про що свідчить чимала кількість літературних творів. Серед них можна виділити: лад між чоловіком і дружиною, повага до батьків, шанобливе ставлення до старших, любов матері до дитини, взаєморозуміння між членами сім'ї тощо.

1.2. Життєвий та творчий шлях українського письменника другої половини XIX століття І. Нечуя – Левицького

Видатним українським письменником другої половини XIX століття був **Іван Семенович Нечуй – Левицький**. Народився майбутній митець 25 листопада 1838 року у селі Стеблів, нині Корсунь, у родині священика. Його батько був духовно-служителем, який не підтримував тогочасну владу, а мав власну позицію. Він навіть проповіді вів лише рідною мовою та розумів усі наслідки тотальної русифікації, виховуючи у сина прагнення та любов до рідної мови.

Мати письменника походила зі староукраїнського козацького роду, тому привчала сина до мужності, відваги, а найголовніше, виховувала повагу до традиції та українського фольклору. З дитинства Іван Нечуй – Левицький навчався у дяка, який викладав у духовному училищі при монастирі і в 14 років успішно склав вступні іспити до Київської духовної семінарії [12, 23].

Через 7 років навчання в семінарії майбутній письменник вступає до Київської духовної академії, де отримує повний багаж знань і після випуску їде до Королівства Польського. Там Іван Нечуй – Левицький стає викладачем

у жіночій гімназії «Каліша», де і починається його письменницька діяльність[12, 35].

І. Нечуй – Левицьких написав більше п'ятдесяти творів, побутових комедій, казок, оповідань, рецензій на театральні вистави, етнографічні праці та художні твори лише за півсторіччя, посприявши розвитку образних можливостей та ідеалізму українського народу.

Ще з малечку батьки митця прищепили йому любов до народної пісні, до усього українського, що по впливало на майбутній розвиток автора багатьох творів, які з часом будуть підіймати питання національної гідності, гордості, та національного болю, що принесе найбільшу кривду[13, 15].

За підтримкою батьків І. С. Нечуй – Левицький росте впевненим у собі, пробує себе у поезії. Великий вплив на письменника-початківця справили твори українських письменників того часу які, здійснили переворот у його свідомості – Т. Г. Шевченка, М. В. Гоголя та інших. Як людина безкомпромісна, митець був на постійних виступах проти «обрусіння», виборюючи право на розвиток української літератури.

Критики та літературознавці осуджували творчість І. С. Нечуя – Левицького, оскільки їх бачення базувалося на їхніх роздумах, а не на об'єктивному і глибокому тлумаченні, що суперечили позиції ідейно – політичних діячів того часу. Багато праць митця замовчували та не видавали, бо владі було це не вигідно та небезпечно[13, 46].

Нечуй-Левицький, автор художніх творів та історик, у свої роботах переповідав про ставлення до українського народу за часи ХІХ століття. Це суперечило правилам життя та існування у суспільстві і наражало владу на повстання звичайного народу, а цього допустити ніяк не можна було.

Актуальність етнографічної діяльності І. С. Нечуя – Левицького незаперечна та дуже важлива для сучасних досліджень. Письменник писав про український народ; у його роботах спостерігається чітке вираження національного стилю життя та духовні цінності українського народу.

Як дослідник народної творчості, митець заявив про себе та про свою діяльність, коли написав дві основні наукові праці, які охарактеризували

його як діяча, що усвідомлює філософію українського народу. Надихаючись життям наших пращурів, письменник об'єднав свої праці та дав їм назву «Світогляд українського народу». У журналі «Правда» у 1876 році надрукувалася друга, але не менш важлива праця І. С. Нечуя – Левицького – «Ескіз української міфології». Далі були етнографічні статті автора «Мандрівка на українське Підлясся», «У Карпатах» тощо[14, 44].

Саме творчі джерела фольклористики І. С. Нечуя – Левицького є найдосконалішими для використання на сьогоднішній час. Він, як автор соціально – побутових романів та повістей залишив після себе приклад для наслідування, вклавши в історію української та світової літератури неоцінений досвід багатьох поколінь.

У своїх творах письменник яскраво і образно описав життя та побут українських селян, їх звичаї та традиції, вірування, обряди; особливості спілкування, пісні та предмети одягу: «Кайдашева сім'я», «Не той став», « Микола Джеря», « Бурлачка», «Невинна», « Сільський старшина банкету» та інші. Усі вони переказують особливості життя селян українського народу XIX – початку XX століття[14, 76].

Так наприклад, один із найстаріших весільних звичаїв, які не збереглися до наших днів, а саме - «сватання дівчини до парубка», І. Нечуй-Левицький описав у статті «Сьогочасне літературне спрямування» 1878 року.

Видатний письменник І.Франко так казав про митця: «І. С. Нечуй - Левицький – це колосальне всеобіймаюче око України»[15, 34]. І дійсно, читаючи твори Нечуй-Левицького можна стверджувати, що його бачення та знання фольклору України гідні визнання критиків того часу. Читаючи його твори, відкривається прекрасна можливість відчувати причетність до життя українського селянства через часову призму, створену художником з ювелірною точністю[15, 40].

Митець приділив увагу одягу селян, щоб наситити свої твори життєвістю. Чого тільки коштують вбрання Мотрі Довбишівни з твору « Кайдашева сім'я» до церкви (*«... Довбишівна сіла на круглому дзигликові коло стола, а подруга – сусіда наділа Мотрі на голову кибалку, вирізану з*

товстого паперу, схожу на вінок; на кибалку над самим лобом, поклала стрічку з золотої парчі, а потім клала стрічки одну вище од одної так, щоб над лобом було видно пружок од кожної стрічки.

Всю кибалку кругом і всі коси вона обтикала квітами з червоних, зелених, синіх і жовтих вузеньких стьожок... Мотря вбралася в зелену спідницю, в червону запаску, підперезалась довгим червоним поясом і попускала кінці трохи не до самого долу, одяглась в зелений з червоними квіточками горсет, взулась в червоні чоботи, наділа добре намисто, взяла в руку білу хусточку та й пішла до церкви...» [16, 14]

Також митець дає повне уявлення про їжу та столи селян XIX – поч. XX століття, що свідчать про соціальну нерівність. За приклад можна взяти селянина Пилипа Тарана з повісті « Як сахарні голово літали в повітрі» (1914 року), який проживав у бідній родині, яка була змушена навіть на свята їсти пісний борщ. Або родину Кайдашів з повісті «Кайдашева сім'я», де Кайдашиха працювала на панів і її запрошували до столу, який валився від різномаїття страв та напоїв[16,28].

Народні обряди були однією з найцікавіших тем вивчення І. С. Нечуя – Левицького. У своїх творах він приділив їм важливе місце. Майже завжди автор досить чітко і образно описував українські весільні обряди - як убогі, сирітські весілля, які проходили майже не помічено та без особливих торжеств, так і багаті, гучні, заможні з гуляннями на все село і дотриманням усіх традицій і обрядів.

Яскравий приклад весільного обряду можна спостерігати у повісті «Микола Джеря»: «... Вже прийшла осінь. На селі почалися весілля... В неділю після вінчання йшла з церкви Нимидора в квітках, в стрічках, з вишиваним рушником у руці, весела й щаслива. Кругом неї вились дружки і співали весільних пісень.

Просто з церкви вона пішла з дружками до батюшки, до пана, а потім до Джері... Після обіду в Нимидориного дядька на застеленому столі стояло соснове гільце, обквітчане колосками вівса, калиною та барвінком. На столі лежав здоровий коровай обтиканий голубами, позолоченими сухозліткою;

кругом короваю лежали шишки. На посаді сиділа Нимидора, спустивши очі до долу, а кругом стола сиділи дружки й співали весільних пісень. В хаті було повнісінько людей...») [17, 56].

Письменник у своїх творах також приділяв особливу увагу сімейним цінностям, а це - і повага чоловіка до жінки, і шанобливе ставлення дітей до батьків, оскільки збереження гармонії у сім'ї є найголовнішим пріоритетом. А повага дітей до батьків відіграє найціннішу роль в буденності українського села, бо як тільки ця повага пропадає - чекай біди.

Ця біда сталася з головними героями повісті «Кайдашева сім'я», коли діти перестали поважати батьківське слово і в родині запанував хаос, який вийшов за межі сім'ї і розлетівся на все село. А все через те, що невістки не поважали Кайдашиху і змушували своїх чоловіків, тобто синів, перечити матері, та виконувати все так, як захочеться Мотрі та Мелашці. Це призвело до розвалу родини, п'янству Кайдаша і його смерті[18, 32].

І. Нечуй-Левицький, автор багатьох художніх творів, популяризував збагачення літературної мови. Він використовував багато крилатих висловів, характерні мовні партії, що упорядковували традиції народу, а саме - інтонації фраз та звучання слів. За свій вклад письменника вважали творцем, який зберігає коріння свого краю[18, 65].

«Сонцепоклонник», так називали І. С. Нечуя – Левицького, виховував національну самосвідомість. Завдяки любові до України, своїй відданості рідному краю, він популяризує український народ.

Як письменник – новатор XIX століття, митець пише твори, які повністю відходять від шаблонів жанрових стереотипів; твори з глобальними проблемами. Читаючи їх, можна зрозуміти, що українці того часу були дуже віруючим та богобоязливим народом. Звідси і пішло дотримання усіх обрядів, правильне виконання богослужіння та віри в силу слова, яким можна було вилікувати, або загнати у могилу; лікування людей, заказ порчі, або зняття її - всі ці дії описував І. С. Нечуй – Левицький у своїх творах[18, 43].

Івана Нечуя – Левицького по праву вважали найяскравішим представником реалізму в літературі XIX століття. Одні казали, що він занадто реалістичний і не дає уяві і місця, а інші називали його романістом – реалістом, бо творчість митця схилилася до романтизму і натуралізму.

Про основні прояви натуралізму у його творах свідчив І. Франко, спираючись на точність місцевостей, характер персонажів, традиції передані через написання повістей, в яких детально описується місцевість та життя народу кінця XIX – поч. XX століття[18, 56].

В той же час сам письменник наголошує на трьох найважливіших принципах його творчості. Його принципи звучать по різному в устах людей, але єдиним та точним тлумаченням, яким було приділено найбільше уваги є: *«Реальність, національність та народність»*. Вони взаємозумовлені, а отже єдино вартісні, як для митця, так і для усієї української літератури[18, 74].

У своїх творах І. С. Нечуй – Левицький надихався саме Україною та захоплювався нескореністю українського народу. Любов до рідного краю, його відданість Батьківщині змалечку виховували батьки митця. М. Таранавський стверджував: *«... його твори пристрасно утверджують існування цієї нації [української], вводять у літературу її представників і той простір, який вони населяють»* [19, 217]

Українське село, яке дуже любив описувати Нечуй-Левицький, мало як час розцвіту, так і час занепаду. Письменник був свідком негативних явищ, які впливали на ріст фабрично – заводської промисловості під впливом влади, змінювалися установи, сімейні цінності, життя українських селян, забувалися звичаї та відношення до народної спадщини. У своїх роботах митець не одноразово підкреслював свою думку та відношення до рідної землі: *«... жаль за національними традиціями, за побутом, що нищилися і розкладалися»* [20, 10].

Письменник застав найскладніші часи для творця народної літератури, коли був введений у дію закон про офіційну заборону української мови, що призвело до тотальної русифікації. Навіть селяни зазнали значних змін, страждаючи від нововведень.

Тоді і було сформоване товариство із письменників та ідеалістів-етнографів, які розпочали рятівну операцію по збереженню фольклору, історії та українських народних обрядів. Цей період часу був важливим для становлення творчих принципів І. С. Нечуя – Левицького. Спираючись на ці принципи письменник пише повість *«Кайдашева сім'я»*[18, 54].

Усі традиції, звичаї та особливості життя українських селян письменник втілює у героях своє найвідомішої повісті. Історія родини середніх багатіїв Омеляка та Марусі Кайдашів у повісті розпочинається на весні у селі Семигори. Подружжя мають двох синів.

Старший Карпо був впевненим в собі хлопцем , але дуже ледащим. Молодший Лаврін був дуже романтичним, але ментально слабким. На одному із сільських гулянь Карпо зустрічає красуню Мотрю. Хлопець закохується у дівчину з першого погляду і вирішує підкорити її серце.

У неділю усе село збирається в церкву, де і зустрічаються молоді люди. Вони домовляються піти на вечорниці разом, а вже через два тижні святкують заручини. Менше ніж за місяць Карпо та Мотря одружуються і в них починається спільне сімейне життя.

Поживши трохи разом Мотря розуміє, що не все так казково, як обіцяла родина Карпа. Свекруха намагається все більше роботи покласти на Мотрю, а при зручній нагоді насварити невістку перед Омельком та Карпом. Молодий хлопець намагається захистити дружину від матері і наражається на гнів свого батька. З цього і починаються сварки в Кайдашевій сім'ї[18, 18].

Ближче до осені Лаврін вирушає у сусіднє село де зустрічає свою майбутню дружину Мелашку. Йдучи до сватів Маруся Кайдашиха невдоволено бубнить, адже Мелашка з бідної родини. Омелько Кайдаш, дивлячись на справжнє кохання між молодятами, дає згоду на їх одруження.

Переїхавши до хати Кайдашів, дві невістки не змогли поділити між собою хату, а Маруся без зупинку лізе зі своїми докорами. Їх сварки призводять до того, що Омелько будує поряд ще одну хату і дозволяє там жити Карпу та Мотрі. Це була погана ідея. Брати не можуть порозумітися між собою і все доходить до того, що ділять навіть огорог.

Але і це не зупинило сварок між братами, невістками та батьками. Омелько починає зловживати алкоголем, що призводить його до смерті. Після похорон батька і при живій матері діти починають ділити, кому і що буде в спадок. Це спричиняє ще один серйозний скандал[19, 20].

Проходить час і в обох братів народжуються діти. Невістки намагаються частіше знаходити причини для сварок. Однією з таких причин стала груша, що росла по перетину лінії кордону городу. За право власності над грушею і розпочалася сварка між Марусею, Мотрею та Мелешкою.

Однією літньої ночі була дуже сильна буря. Розгулялася гроза та блискавкою попала в грушу. Вона загорілася і на світанок від неї залишився лише попіл. Зникнення груші призвело із собою відсутність причин для сварок наших героїнь і прийшов час для примирення раз і на віки [19,23-24].

Отже, Нечуй-Левицький, невтомний патріот та видатний представник української літератури, залишив невмирущий слід у літературній спадщині. Його неоціненний вклад полягає не лише в творенні власних літературних творів, а й у висвітленні важливих соціальних, політичних та культурних питань свого часу.

Його літературна діяльність визначалася глибоким розумінням національної ідентичності та боротьби за права українського народу. У своїх творах, таких як «Кайдашева сім'я», він виткав не лише захоплюючі історії, але й вкладав у них важливі соціальні та філософські думки.

Важливо зазначити, що Нечуй-Левицький також виступав активним просвітителем і громадським діячем. Він прагнув не лише розкривати естетичні аспекти своєї творчості, але й ставити акцент на важливості освіти та розвитку українського суспільства.

Таким чином, Іван Нечуй-Левицький став ключовою постаттю, яка зміцнила фундамент української літератури та внесла вагомий вклад у формування національної свідомості та культурного ідентитету. Його твори залишаються важливим джерелом вивчення та розуміння історії та духовності українського народу.

1.3. Сімейні цінності у творі «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького та адаптація повісті у різних мистецьких напрямках

Для багатьох читачів повість І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» – відомий твір української літератури XIX століття. Текст і сьогодні такий популярний, що нещодавно за ним навіть видали комікс і зняли серіал, значно оновивши сюжет під сучасного читача.

Своїм твором письменник показав, як струсонули велику патріархальну родину суспільні зрушення. Зробив він це майстерно, влучно, з блискучим гумором і саме у цьому причина популярності цієї повісті. Хоча сміх «Кайдашевої сім'ї» не без сліз, адже непримирима сварка виникла між поколіннями батьків і дітей, між братами в одній родині. І символом цього безглузлого конфлікту стала звичайна груша, яку ніяк не могли поділити, бо виросла вона на межі ділянок рідних людей[20,2].

Колоритна, але у межах пристойності, лайка, ефектні описи й влучні порівняння призвели до того, що «Кайдашеву сім'ю» просто розтягли на цитати: «куслива, як муха в Спасівку»; «у Палажки очі витрішкуваті, як у жаби, а стан кривий, як у баби»; «не так шкода матері, як чобіт» [20,8].

Цілі фрагменти залишаються у пам'яті: «У мене свекруха люта змія: ходить по хаті, полум'ям на мене дише, а з носа горить дим кужелем. На словах, як на цимбалах грає, а де ступить, то під нею лід мерзне; а як гляне, то од її очей молоко кисне»[20, 10], – наголошуючи, що не все гаразд у сімейному житті родини Кайдашів.

Текст Нечуя-Левицького вийшов неймовірно реалістичним. Велика патріархальна родина занепадала. За свідченнями різних соціологів, українські сім'ї у кінці XIX століття, зокрема й сільські, були вже в основному «нуклеарні», тобто склалися тільки з батьків і їхніх неодружених дітей.

У героїв твору на тлі соціально-психологічної проблематики все частіше проявляються стадні інстинкти та риси членів зграї. Стадний

інстинкт – це механізм, який закладений в основі інстинкту самозбереження живої істоти. Він проявляється однаково як у людей, так і у тварин. У цієї концепції багато назв: менталітет натовпу, інстинкт стада, групове мислення або психологія натовпу. Усі вони зводяться до однієї й тієї ідеї - на людей впливає велика група [20, 44].

Стадний інстинкт показує, наскільки істоти можуть діяти колективно, не маючи над собою керівника. Британський нейрохірург В. Троттер у своїй роботі «The Instincts of the Herd in Peace and War» («Інстинкти стада в мирний і воєнний час») зазначав, що «шукати причини й похідні стадного інстинкту безглуздо, тому що він первинний і не розв'язний» [20, 22].

Стадний інстинкт закладений у людську підсвідомість ще з моменту зародження життя на землі, оскільки є найдавнішим. Він пов'язаний із необхідністю виживання у зграї і має глибоке біологічне коріння. Щоб вижити в дикій природі, потрібна узгодженість дій. Як приклад можна навести «Закони Джунглів», описані Р. Кіплінгом у його творі «Мауглі», які були неписаними правилами співжиття у природі.

Для цього, відповідно, потрібен ватажок - той, хто буде ці дії координувати, який об'єднуватиме зграю, захищатиме її, скеровуватиме у правильному напрямку. Стовідсоткове виконання наказів ватажка приведе до процвітання зграї, її міцності, невразливості для ворогів (наприклад, оповідання «Лобо» Е. Сетона-Томпсона)[21, 22].

Підпорядкування лідеру, як і прагнення зайняти його місце, – це адаптаційний біологічний груповий інстинкт, сприяючий самозбереженню та розмноженню у зграї. Бажання догоджати, підкорятися, бути поряд із соціально значущою особою дає відчуття власної захищеності.

Паралельно із бажанням у всьому підкорятися у зграї відбувається постійна боротьба за першість. Авторитет лідера здобувається у бійках із родичами. І хоча мова йде про інстинкт, який зародився давно, і спочатку у тварин, але він і зараз найчастіше визначає поведінку людей[21,32].

Яскравим прикладом цього є герої твору Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я». Звернення письменника до теми селянського життя є

цілком виправданим і актуальним, оскільки скасування кріпацтва в 1861 році дало можливість селянам не лише видихнути з полегшенням, а й відчутти себе господарями на власній землі. Те, як проходив цей процес «розкріпачення» у родинах, як люди пристосовувалися до життя без панів, цікавило багатьох письменників України.

У повісті «Кайдашева сім'я» Нечуй-Левицький показав «на прикладі окремої сім'ї... загальні виразки тогочасної пореформеної дійсності» [22, 23]. При цьому письменник зосередив увагу не стільки на чіткій передачі жадібності членів Кайдашевої родини, скільки на розкритті духовної роз'єднаності цих рідних людей, показі егоїзму, браку високої душевної

В епізоді бійки Карпа з батьком вбачається не лише факт боротьби за свій шматок. Письменник, зовсім не виправдовуючи старшого сина Кайдашів, відкриває читачеві рутинність життєвих уявлень старого Кайдаша, який не хоче прийняти природне прагнення сина захистити добре ім'я своєї дружини.

У повісті увага І. Нечуя-Левицького весь час зосереджена на прозаїчній повсякденності цієї сім'ї. Із оборонно-наступального стану членів родини Кайдашів виводять лише якісь надзвичайні обставини. Письменник демонструє читачу сімейство, яке сприймає піклування одне про одного як щось неординарне, зате душевну черствість і грубість – як нормальний порядок речей [22, 38].

Автор не зосереджує увагу на тому, що під впливом зовнішніх обставин поведінка героїв повісті поступово змінюється. Він підкреслює деградацію окремих особистостей, що проявляється у поступовому зниженні їх душевних стимулів.

Письменник демонструє взаємини членів родини Кайдашів не тільки виходячи із особливостей різних психологічних типів. Він вносить у характеристику героїв повісті елемент соціального детермінізму, який є не чим іншим, як проявом «стадного» способу життя [22, 40].

Наприклад, Кайдашиха прагне використати для утвердження своєї влади певні родові традиції і сімейні обов'язки, тим самим придушуючи

самостійність молодих невісток – Мотрі та Мелашки. В самому образі Марусі Кайдашихи втілені риси сварливої, егоїстичної жінки, вихованої умовами тогочасного життя – служінням у панів замолоду.

Ось як описує Нечуй-Левицький її поведінку під час сватання до Мотрі:

«Вона дуже любила чванитись і почала розказувать, як її шанували пани та попи. - Оце недавно, серденько моє, просили мене готувать обід аж у Дешки: у священника були хрестини. Господи милосердний! Наїхало гостей повнісінькі хати, а я на всіх наставила.

Вже як пороз'їздились гості, а матушка й кличе мене в покої, садовить мене на стільці за столом, сама сідає зо мною вечерять. Так мене частувала, спасибі їй, та все припрошує: та випийте-бо, пані Марусю, та їжте-бо, пані Кайдашихо» [22,57].

А під час сватання до Мелашки видно, що жінка зверхньо ставиться до бідніших за себе: *«Кайдашиха не зводила з неї очей. Мелашка була молоденька й невеличка на зріст, але проворна, жвава. - Ну, невеличка поміч буде з такої невістки. Для неї ще б тільки на припічку кашу їсти», — думала Кайдашиха» [22, 62].*

Хоча вона, як і її чоловік, добра господиня, любляча мати, правда дуже деспотична. Жорстокість і лицемірство її були Причиною частих конфліктів і негараздів у сім'ї була її жорстокість і лицемірство: *«Кайдашиха помолилась богу й почала знов навчати невістку, як наливать борщ, як затовкувать, коли вкидати сало. Вона стояла над душею в Мотрі, наче осавула на паниціні, а сама не бралась і за холодну воду» [22, 118].*

Діти Кайдашів також проявляють стадні інстинкти. Це дуже добре зображено у стосунках між старими Кайдашами та Мотрі з Карпом. Одружившись, молодята все частіше почали задумуватися про власне господарство, про свою незалежність від батьків та бажання «вийти зі зграї».

Але, прислухаючись до дружини, старий Кайдаш не поспішає погоджуватися на це: *«- Ти, Карпе, не потурай своїй жінці, а то вона мене*

не слухає, ще й лає. Вона мене зовсім не має за матір. Що з того, що вона робоча, коли хата три дні стоїть не метена?

— Не три дні-бо, а тільки один день, — сказав Карпо.

— Так, сину, так! Держи руку за жінкою, а матері не можна буде далі в своїй хаті й слова промовити. Мотря молода, то нехай робить, а я вже стара, підтопталась. Мені можна й одпочити. А ти жінці не потурай, бо вона й над тобою далі коверзуватиме» [22, 59].

Після народження дитини Карпо відчув себе хазяїном, рівним батькові, ставши більш наполегливим у цьому питанні: «- *Кидай лишень сорочку та вимитай хату, кажу тобі. Я хазяйка в хаті, а не ти. Роби те, що тобі загадують.*

— А я вам, мамо. не наймичка. Я й в своїй матері не була наймичкою. Коли пішлось на колотнечу, то нам треба робити діло пополовині. Поганять і в мене стало б хисту, аби було кого...»

«Карпо слухав усю ту розмову й не знав, що їм казати. В хату ввійшов Кайдаш. Кайдашиха почала йому жалітись на невістку. <...>

Старий Кайдаш розсердився на невістку й почав на неї гримати.

— Мотре! Коли ти наша, то слухай матері та роби діло. Не сьогодні ж до нас привезена. Наш хліб їси, нам і роби, а як ні, то ми тебе й попросимо слухати.

— Хіба ж я дурно їм ваш хліб? Од ранку до вечора й рук не покладаю...

— А ти хотіла згорнути руки та й сидіти? Чого це ти розходилась? Та я тобі не подивлюся в зуби! — крикнув Кайдаш, і його темні очі заблищали: він замахнувся на Мотрю рукою.

— Тату, в Мотрі є чоловік, — сказав понуро Карпо. — ви не дуже на неї махайте кулаками.

Кайдаш спачнув полум'ям.

— А ти чого оступаєшся за своєю жінкою? — крикнув він на Карпа. — Коли хочеш, то я тобі носа втру.

— Ба не втрете! Я вже не маленький, — одрубав Карпо» [22, 127].

У таких ситуаціях умовний ватажок зграї отримує виклик від когось із своїх родичів, які прагнуть зайняти його лідерське місце. Подібні виклики і отримував Омелько Кайдаш у вигляді сварок, а іноді й бійок. А інстинкти «вождя» змушували старшого сина Карпа піднімати руку навіть на батька. Нарешті старий Кайдаш відмежовує від себе сім'ю старшого сина, але атмосфера у родині аж ніяк не покращується.

Те саме спостерігається і з боку меншого сина Лавріна після того, як він став батьком: *«Лаврін вже вважав себе за господаря. Вій був менший син у батька, і все батьківське добро, по українському звичаю, припадало меншому синові. Лаврін знав, що батькова хата, батькові воли й вози, все батьківське добро — все те його добро. Він перестав слухати батька, а батькові хотілось порядкувати в господарстві»* [22, 135].

Міняється під тиском «натовпу» і дружина Лавріна Малашка. Загалом, Малашка - це образ у повісті, який зазнав найбільших змін, деградувавши морально. Із ввічливої та поступливої дівчини вона перетворилася у таку ж саму лайливу, грубу жінку, як і старша невістка та її свекруха.

І за це Нечуй-Левицький не засуджує її, адже у цьому випадку спрацював інстинкт самозбереження – або ти, або тебе: *«Мелашка ніби почула в тих піснях, впізнала своє горе в свекрушиній хаті і залилась слізьми. - Рятуй мене, боже! Рятуй, бо я, молода, загину! — молилася Мелашка, стоячи навколішки коло Палажки й заливаючись слізьми»* [22, 143].

А далі читач здивовано спостерігає за подальшими «батальними» сценами за участі Мелашки. Молодицю там не впізнати - вона нічим не поступається ані Мотрі, ані Кайдашисі у бойовитості і крикливості.

Звичайно, дослідники «Кайдашевої сім'ї» не стверджують, що взаємини в родині Кайдашів повністю будуються на стадних інстинктах, але і не заперечують про їх «стадний» спосіб життя. Він проявляється у сліпому слідуванні чийхось наказів[23, 14].

Так, старий Кайдаш сприймає на віру все сказане дружиною. Це пояснюється його бажанням не просто зберегти традиції свого роду, а й нав'язати їх іншим членам родини. І у цьому випадку справа іноді доходить

до абсурду. Наприклад, Мотря необхідно повинна вміти навіть борщ мішати так, як Кайдашиха.

Ще одним яскравим проявом поведінки представників стада – відповідальність за власну сім'ю, бажання її захистити, обмежити коло її спілкування тощо. І все це можна знайти у повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»[23, 20].

На сьогоднішній день за повістю « Кайдашева сім'я» здійснено дуже багато адаптацій та похідних творів, поставлено театральні постановки, знято фільми, серіали та надруковано комікси. Різна сучасні діячі мистецтв неодноразово переписували та міняли сценарій своїх творів, але їх мета була одна - передати характер і побут українського народу ХІХ століття.

Кожен рік провідні театри України ставлять повість «Кайдашева сім'я» на своїх сценах. Це і Національний академічний драматичний театр імені І. Франка, Коломийський академічний обласний український драматичний театр імені І. Озаркевича, Київський академічний обласний музико-драматичний театр імені П. Саксаганського та Чернігівський обласний академічний український музично-драматичний театр імені Т. Шевченка[12, 45].

У Дніпропетровському академічному українському музично-драматичному театрі імені Т. Шевченка у 2001 році була поставлена дуже вишукана моновистава «Кайдашиха».

Багато слів можна сказати про кіно-індустрію. Так, режисер В. Городько з 1993 по 1996 роки спеціально для кінооб'єднання «Консорціум Козак» знімає першу екранізацію повісті «Кайдашева сім'я». Мінісеріал виходить на дві серії і стає дуже популярним.

Набагато пізніше в 2020 році режисер О. Тіменко для телеканалу СТБ знімає осучаснену версію відомої повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», яка отримує в 2021 році нагороду «Золота дзига» як найкращий ігровий серіал[23, 18].

У 2016 році О. Кононенко створює віршований переказ, який отримує назву «Сага про Кайдашів». У цьому переказі автором осмислюється буденність життя українських селян, їх сімейні цінності, традиції та вірування.

Український письменник – фантаст Олексій Іванович Декань надихнувшись повістю Івана – Нечуя Левицького «Кайдашева сім'я» у 2021 році створює містичну повість – меншап «Кайдашева сім'я проти зомбі», яка полюбилася сучасним читачам та любителям містичного фентазі[24, 1].

Отож, повість видатного українського письменника XIX століття «Кайдашева сім'я» на тлі тогочасних соціально-політичних проблем яскраво порушує важливі питання співіснування членів сім'ї. Позбавившись ярма кріпацтва, замість того, щоб стати більш гуманними, проявляти альтруїзм одне до одного, підтримувати в горі та радості, родина Кайдашів знаходить якесь моральне задоволення в тому, щоб морально гризти одне одного, ненавидіти, виявляти зверхність у взаєминах.

Як одна із найпопулярніших класичних творів, повість «Кайдашева сім'я» і сьогодні надихає провідних сучасних режисерів, артистів театрів та письменників різних стилів на створення цікавих, оригінальних і непересічних постановок, викликаючи великий інтерес у глядача.

Висновки до 1 розділу

1. Визначено, що термін «цінність» – це те, що людиною визначається як найважливіше над усім, до чого вона прагне, ставиться з повагою та визнанням. М. Головатий вважає, що цінності – це певні ідеї та погляди, які сприяють задоволенню людиною власних потреб та інтересів. Сімейні цінності стали важливою складовою не лише різних галузей науки, а й літератури, зокрема української.

В історії української літератури ми знаходимо характерні образи родинного життя. У них відбиті різні розуміння концепції сім'ї, етапи

розвитку, емоційні стани її членів – від цілковитої ідилії до постійного відчуття кризи.

Важливими в сучасному світі є сімейні цінності, про що свідчить чимала кількість літературних творів. Серед них можна виділити: лад між чоловіком і дружиною, повага до батьків, шанобливе ставлення до старших, любов матері до дитини, взаєморозуміння між членами сім'ї тощо. До теми сімейних цінностей зверталися видатні українські письменники І. Котляревський, Л. Українка, І. Нечуй-Левицький, Ю. Косач та інші.

2. Проаналізовано, що видатним українським письменником другої половини XIX століття був Іван Семенович Нечуй – Левицький. Творець написав більше п'ятдесяти творів, побутових комедій, казок, оповідань, рецензій на театральні вистави, етнографічні праці та художні твори лише за півстоліття, посприявши розвитку образних можливостей та ідеалізму українського народу. Як дослідник народної творчості, митець заявив про себе та про свою діяльність, коли написав дві основні наукові праці, які охарактеризували його як діяча, що усвідомлює філософію українського народу. Надихаючись життям наших пращурів, письменник об'єднав свої праці та дав їм назву «Світогляд українського народу».

Нечуй-Левицький у своїх творах приділяв особливу увагу сімейним цінностям, а це - і повага чоловіка до жінки, і шанобливе ставлення дітей до батьків, оскільки збереження гармонії у сім'ї є найголовнішим пріоритетом.

А повага дітей до батьків відіграє найціннішу роль в буденності українського села, бо як тільки ця повага пропадає - чекай біди. Його літературна діяльність визначалася глибоким розумінням національної ідентичності та боротьби за права українського народу. У своїх творах, таких як «Кайдашева сім'я», він виткав не лише захоплюючі історії, але й вкладав у них важливі соціальні та філософські думки.

3. Досліджено, що у повісті «Кайдашева сім'я» Нечуй-Левицький показав «на прикладі окремої сім'ї... загальні виразки тогочасної пореформеної дійсності». Письменник демонструє взаємини членів родини Кайдашів не тільки виходячи із особливостей різних психологічних типів.

Він вносить у характеристику героїв повісті елемент соціального детермінізму, який є не чим іншим, як проявом «стадного» способу життя

Повість видатного українського літератора XIX століття І. Нечуй-Левицького «Кайдашева сім'я» на тлі тогочасних соціально-політичних проблем ретельно ставить під сумнів важливі аспекти взаємодії членів сім'ї. Після звільнення від кріпацтва, замість переходу до більш гуманних стосунків, виявляється, що родина Кайдашів, натомість, знаходить задоволення в моральних суперечках, взаємному непорозумінні, та виявленні зверхності одне над одним, замість того, щоб підтримувати одне одного в горі та радості та виявляти альтруїзм.

Твір «Кайдашева сім'я» залишається одним з найпопулярніших класичних творів, що і сьогодні служить джерелом натхнення для визначних сучасних режисерів, артистів театрів і письменників різних стилів. Це літературне діло продовжує викликати глибокий інтерес у глядачів і стає основою для створення цікавих, оригінальних та унікальних інтерпретацій в різних сучасних виконаннях.

Розділ II. Художні властивості кваліфікаційної роботи «Сімейні цінності у творах українських письменників. Хореографічне втілення повісті І. Нечуя – Левицького «Кайдашева сім'я»

2.1 Ідейно-тематичний аналіз хореографічного твору

Тема: Сімейні цінності, родинне життя селян з різними соціальними статусами.

Ідея : Висвітлити, що найголовніше в житті – це родина, про що і говорить Іван Нечуй-Левицький у своєму творі «Кайдашева сім'я».

Надзавдання: Донести до глядача через призму танцю, що не дивлячись на те, які родичі навколо нас, ми повинні ставити їх на перше місце, а не сваритися через кожну дрібницю.

Конфлікт : ґрунтується на безладді між батьками та дітьми в родині, запамороченій мораллю суспільства

Наскрізна дія: Родинні відносини та сімейні цінності.

Час дії : ХІХ століття.

Місце дії : Село Семигори.

Форма: Покращення картини масовими номерами та доповнені образи дуетними постановками.

Стиль: Народна, сучасна та стилізована хореографія.

Жанр: Реалістичний , гумористично-саркастичний.

Лібрето

Село Семигори. Два найзаможніших холостяки – брати родини Омеляка та Марусі Кайдашів - Карпо та Лаврін.

Збираючись на вечорниці, хлопці без перепину розмовляють про дівчат. Карпу, найстаршому з братів, вже час одружуватись, і хлопець прямує на сільські гуляння з мрією знайти ту саму дівчину , яка заповнить його серце.

У селі свято, яке святкують усі, а особливо молодь. На вечорницях танцює уся молодь, Карпо зустрічає Мотрю і закохується в неї з першого погляду. Хлопець добивається дівчини своїм умінням танцювати, і ось вони вже разом танцюють свій перший танець.

Через деякий час Лаврін, прогулюючись за межами села, зустрічає Мелашку, яка повертається з роботи в полі. Подруги разом з героїнею танцюють посеред лану, тим самим святкують закінчення роботи. Лаврін підходить до Мелашки і запрошує її станцювати з ним.

Молоді закохуються один в одного щирою, тендітною любов'ю. Настає час другого весілля, і Маруся Кайдашиха, мати синів, видихає з полегшенням, адже в домі тепер дві роботящих невістки, які допоможуть старій по господарству.

Але не все так сталося, як гадалося. Мотря й Мелашка дуже вправні та роботящі, але стара Кайдашиха все одно не задоволена невістками. Коли чоловіків немає вдома, вона перекладає всю роботу на дівчат, а сама висипається та відлежується на печі. Як тільки хтось повертається додому, Маруся починає кричати, що ніхто їй не допомагає, що невістки ледащі, і вона змушена виконувати всю роботу по господарству сама.

Мотря жаліється Карпові, і той захищає свою дружину. Мелашку Лаврін теж захищає, що значно підсилює скандали і розлади в родині. Посеред двору розгортається картина, де танцем вирішують відносини між собою наші головні герої.

Конфлікти в родині досягають кульмінації, коли посеред двору виростає груша, і родина з'ясовує, кому вона належить. Але однієї літньої ночі на село Семигори насувається гроза, і під час зливи та розкатів грому блискавка влучає в грушу. Дерево згорає повністю, залишивши після себе лише маленький пеньочок. Ми бачимо перед собою хореографічний батл між Грушею та Блискавкою.

Та ніч була, ніби магічна, адже на наступний ранок уся родина Кайдашів розуміє, що сім'я – це найголовніше. Усі герої виходять на сцену й танцюють фінальний танець, який уособлює собою примирення дійових осіб. Отже,

сімейні цінності завжди будуть стояти на першому плані, ніж конфлікти за територію та матеріальні статки.

Дійові особи та їх характеристика

Омелько Кайдаш – голова родини , батько Карпа та Лавріна. Звичайний селянин, який був дуже працьовитий та вимагав цього від синів. За роки важкої праці підкосив здоров'я та психіку. На цьому фоні почав втрачати владу в родині та вживати багато алкоголю.

Маруся Кайдашиха – жінка Омеляка та мати Карпа й Лавріна. Селянка, яка працювала на панів. Від них набралася жорстокості та жадібності. Завжди вихвалялася та любила казати, що краща за всіх. Була вправною господинею, справедливою матір'ю , смачно готувала та знала усі звичаї та обряди.

Карпо – старший син Кайдашів. Був впевнений у собі, трохи ледащий, грубий та впертий. Він завжди вважав, що нехай інші роблять роботу за нього. Одружився з дуже вольовою дівчиною, яка не давала йому спуску.

Лаврін – молодший син Омеляка та Марусі. Хлопець був мрійливий та талановитий. Мав хист до роботи і був покірним сином. Лаврін молодий та гарний хлопець, веселий та дотепний. Одружився з тендітною та лагідною дівчиною.

Мотря – дружина Карпа. Дівчина із заможної сім'ї , але дуже добра та привітна. Після заміжжя з Карпом родинне життя калічить добре серце Мотрі, і вона стає жорстокою та хитрою. На перший погляд, Мотря спокійна та покірна дружина, але зухвалість, яку вона показує пізніше, стає її опорою впродовж усього твору.

Мелашка – дружина Лавріна. Тендітна та приємна особистість, працьовита , завжди дає всьому раду, чим і підкорює серце Лавріна. Вона була з бідної селянської родини , тому змушена багато працювати. «Струнка як береза, а гарна як калина», – так казали про дівчину мешканці села. Після одруження теж була втягнена в родинні сварки.

Символічні образи

Груша – тендітне деревце, яке стало ключовою фігурою усіх конфліктів в родині .

Блискавка або вогник – під час грози влучає в грушу, тим самим прибирає корінь проблем та конфліктів.

2.2 Композиційно-архітектонічна будова хореографічного твору

Хореографічна драматургія

Експозиція : на сцені присутні всі герої у своїх характерних ракурсах та позах. Гуляння на селі.

Зав'язка : знайомство Мотрі та Карпа, рішення про одруження.

Етапи розвитку дії:

I ступень: Зустріч Мелашки та Лавріна, щире кохання з першого погляду.

II ступень: Конфлікт між невістками та братами, які захищають своїх дружин.

III ступень: Поява матері, яка підливає масла у вогонь, бо засуджує невісток та любить своїх синів.

Кульмінація: Поява батька , що створює конфлікт між усією родиною.

Розв'язка: Під час грози блискавка влучає в грушу і та згорає вщент.

Фінал: Уся родина мириться, і конфліктів, як не було. Радісне гуляння всього села.

Музична драматургія

Основні Частини	Назва	Такти	Тривалість
Експозиція	Ранок на селі	64	01 хв. 10 с.
Зав'язка	Обрання нареченої	80	01 хв. 46 с.
Розвиток Дії	Перше кохання		

	Родинний конфлікт		
I ступень	Місячної ночі	120	02 хв. 40 с.
II ступень	Мотря і Мелашка ділять двір	64	01 хв. 10 с.
III ступень	Материнське панство	64	01 хв.
Кульмінація	Гроза в родині та на вулиці	48	0.50 с.
Розв'язка	Груша та Блискавка	64	01 хв. 07 с.
Фінал	Сім'я найголовніше в житті	64	01 хв. 03 с.
Усього		568	10.01

Порядок та назва танцювальних епізодів

1. «Ранок на селі»

Прокидається все село, починається гуляння і підготовка до вечорниць.

Знайомство глядача з усіма героями. За тривалістю номер 1хв, 10с.

У номері задіяні :

- Кайдашиха – Яцун Світлана
- Кайдаш – Остапець Роман
- Карпо – Камінський Максим
- Лаврін – Сокол Олексій
- Мотря – Годун Катерина
- Мелашка – Пампура Юлія
- Подруги Мелашки – Кортєва Дар'я, Велігорська Валентина, Резвін Анастасія, Вітенко Анастасія.
- Подруги Мотрі – Євтушенко Сніжана, Карпенко Наталія, Заяць Ірина, Кириченко Тетяна , Терещенко Ярослава, Шафрай Олександра.

- Друзі Карпа – Оснач Олександр, Ковбасюк Максим, Заводовський Іван, Гаган Антоній.

2. *«Обрання нареченої»*

Карпо та його друзі допомагають хлопцю обрати наречену. Здалеку Карпо бачить Мотрю і вирішує, що це саме та дівчина, яка йому потрібна. Епізод триває 1хв, 46 с.

У ньому задіяні:

- Карпо – Камінський Максим
- Мотря – Годун Катерина
- Подруги Мотрі – Євтушенко Сніжана, Карпенко Наталія, Заяць Ірина, Кириченко Тетяна, Терещенко Ярослава, Шафрай Олександра.

- Друзі Карпа – Оснач Олександр, Ковбасюк Максим, Заводовський Іван, Гаган Антоній.

3. *«Місячної ночі»*

Мелашка, вертаючись з роботи, у полі зустрічає Лавріна, і в їх серцях спалахує перше кохання. Епізод триває 2 хв 40с.

У ньому задіяні:

- Мелашка – Пампура Юлія
- Подруги Мелашки – Кортєва Дар'я, Велігорська Валентина, Резвін Анастасія, Вітенко Анастасія.
- Лаврін – Сокол Олексій

4. *«Мотря і Мелашка ділять двір»*

Дві молоді господині не можуть домовитись між собою і через це постійно сваряться за поділ двору. Епізод триває: 1хв. 10с.

У ньому задіяні:

- Мотря – Годун Катерина
- Мелашка – Пампура Юлія

5. *«Материнське панство»*

За наказом матері Карпо та Лаврін посадили грушу. Поки та росла проблем не було. Та настає день, коли родина не може поділити, кому належить ця груша. Епізод триває 1хв.

У ньому задіяні:

- Лаврін – Сокол Олексій
- Карпо – Камінський Максим
- Кайдашиха – Яцун Світлана
- Груша – Шафрай Олександра

6. «Гроза в родині та на вулиці»

Повний розлад в родині. Невістки сваряться між собою, брати теж, бо захищають своїх дружин, а Кайдашиха підливає масло в вогонь. Розборювати всю родину змушений Кайдаш, який тільки повернувся з шинка. У цей час починається гроза. Епізод триває 0,50 с

У ньому задіяні:

- Лаврін – Сокол Олексій
- Карпо – Камінський Максим
- Кайдашиха – Яцун Світлана
- Мотря – Годун Катерина
- Мелашка – Пампура Юлія
- Кайдаш – Остапець Роман

7. «Груша та Блискавка»

Надворі панує непогода. Груша намагається втриматись, але вона занадто струнка. У цей момент з'являється Блискавка, яка впевненими рухами цілить по груші, і та згорає. Епізод триває 1хв 07с

У ньому задіяні:

- Груша – Шафрай Олександра
- Блискавка – Терещенко Ярослава

8. «Сім'я – найголовніше в житті»

Як тільки груша згоріла, в родині Кайдашів починають панувати мир, злагода та любов. Усе село радіє за Кайдашів. Епізод триває 1хв 30с.

У ньому задіяні :

- Кайдашиха – Яцун Світлана
- Кайдаш – Остапець Роман
- Карпо – Камінський Максим

- Лаврін – Сокол Олексій
- Мотря – Годун Катерина
- Мелашка – Пампура Юлія
- Подруги Мелашки – Кортєва Дар'я, Велігорська Валентина, Резвін Анастасія, Вітенко Анастасія.
- Подруги Мотрі – Євтушенко Сніжана, Карпенко Наталія, Заяць Ірина, Кириченко Тетяна
- Друзі Карпа – Оснач Олександр, Ковбасюк Максим, Заводовський Іван, Гаган Антоній.
- Груша – Шафрай Олександра
- Блискавка – Терещенко Ярослава.

2.3 Характеристика музичної основи та сценографії хореографічного твору

Пошук музичної основи для кваліфікаційної роботи «Сімейні цінності у творах української літератури. Хореографічна постановка за повістю Івана Нечуя – Левицького «Кайдашева сім'я»» був дуже серйозний, адже треба передати всю картину села XIX століття з урахуванням характерів кожного персонажа, часу та місця дії.

Завдяки творчості групи «Троїсті музики», які внесли значущий вклад в розвиток української музики, наш проєкт розпочинає композиція, яка стає окрасою сцени і занурює нас у село Семигори в XIX століття «Ранок у селі».

Музичний розмір 2/4

Темп : ритмічний

Характер музики: бадьорий

У другому епізоді звучить найстаріша народна пісня у виконанні Олега Винника «Ніч яка місячна» – українського співака, автора багатьох пісень та актора. Композитор цієї чарівної мелодії Микола Лисенко. Автор слів

Михайло Старицький. Цю пісню ми взяли для передачі ніжності та занурення в перше, щире кохання між Мелашкою та Лавріном.

Музичний розмір: 4/4

Темп: жвавий

Характер музики: легка, мрійлива, романтична.

Конфліктного настрою додає музичне оформлення 3 епізоду, а саме мелодія «Кумушки» з однойменної постановки «Кумушки-пліткарки». Мелашка та Мотря не можуть поділити двір, адже за наказом матері Карпо та Лаврін посадили грушу по центру господи. Конфлікт добігає апогею в кінці музичного супроводу.

Музичний розмір : 2/4

Темп : швидкий

Характер музики: конфліктний, характерний.

У четвертому епізоді музичний твір «Palladio» великого британського композитора Карла Дженкінса, який був написаний для струнного оркестру, доповнює картину грози. Музичний розмір 4/4

Темп: наростаючий

Характер музики: бойовий.

Останній епізод завдяки музичному супроводу, а саме «Козачок» з опери «Гулак-Артемівський» у виконанні національного оркестру народних інструментів України, змальовує примирення в родині. Фінальне гуляння всього села.

Музичний розмір 4/4

Темп : швидкий,

Характер музики: грайливий .

Костюми

«Маруся Кайдашиха» – біла вишита сорочка, чорна розписна юбка, червоний пояс, фартух. На голові пов'язана хустка, а на ногах червоні чоботи. Макіяж з урахуванням віку персонажа, а саме: не сильно виражені очі з додаванням морщинок. (Додаток А)

«Омелько Кайдаш» – сині шаровари, червоний пояс, біла вишита сорочка з червоним орнаментом. На ногах чорні чоботи. Макіяж вікового діда. (Додаток Б)

«Карпо» – білі брюки, вишита сорочка, червоний пояс, свитка, чорні чоботи. (Додаток В)

«Лаврін» – молодий парубок, одягнений у білі брюки, вишиванку та червоний пояс, на ногах – чорні чоботи. (Додаток Г)

«Мотря» – червона юбка, біла сорочка, темно-синя корсетка. На голові червона стрічка, волосся заплетене в косу. На ногах червоні чоботи. Макіяж сценічний, яскравий. (Додаток Д)

«Мелашка» – біла довга сорочка з розрізами по боках, на голові червона стрічка, на ногах напівбалетки, Макіяж ніжний. (Додаток Е)

«Груша» – біла нижня сукня, а зверху зелена накидка, на голові зелена стрічка, на ногах напівбалетки. У макіяжі переважають зелені кольори. (Додаток Є)

«Блискавка» – чорні лосини, чорний гольф, поверху надягається помаранчево-червона тасьма. На ногах чорні балетки. За основу беруться червоні кольори в макіяжі. (Додаток Ж)

«Подруги Мотрі» – зелена спідниця, біла сорочка, фартух тілесного кольору, корсетка бордова. На голові стрічка. На ногах червоні чоботи. Макіяж сценічний. (Додаток З)

«Подруги Мелашки» – довга біла сорочка з розрізами по боках, червоний пояс, на голові червона стрічка, на ногах напівбалетки. Макіяж ніжний. (Додаток И)

«Друзі Карпа» – білі брюки, біла сорочка, червоний пояс. На ноги – чорні чоботи. (Додаток І).

Реквізит

У першому епізоді використовується великий екран, на який спроектовано картинку хати, щоб перемістити глядачів в українське село.

У наступному номері картинка змінюється на нічні зорі, щоб передати настрій та відчуття теплої, літньої, місячної ночі.

На третьому епізоді знову змінюємо картинку на сільську хату, оскільки сварки дівчат відбуваються у дворі. Також для більшої реалістичності Мотрі та Мелашці надаються великі віники. А Кайдашисі в руки дається пояс, яким вона відмірює територію.

Четвертий номер . На екран виводиться картина грози та зливи, щоб допомогти глядачам зрозуміти, що відбувається на сцені.

Фінал. На великому екрані проєктується картинка села, адже в кінці всієї постановки йде масове сільське гуляння.

Освітлення

Освітлення сцени необхідне в будь-якій театральній постановці і виконує різні важливі функції. Воно не лише підсвічує сцену, але й акцентує увагу на головних персонажах. Його основне завдання – висвітлювати всю сценічну подію, роблячи її доступною для глядача та підсилюючи його враження. До складових освітлення входять ефекти тіней і використання різних кольорів. За його допомогою можна створити атмосферу конкретної локації, виразити настрій події та надати сцені близькі до реального колір і яскравість.

Одним із ключових завдань нашого кваліфікаційної роботи було вирішення вірного напрямку світла для належного освітлення обличчя та підкреслення елементів побуту танцюристів, які виступали на сцені. Цього було досягнуто за допомогою використання виносного світла та світла рампи.

Ліхтарі виносного та бічного світла були закріплені на відповідній висоті, щоб уникнути потрапляння світла на голови глядачів, натомість, спрямовувати його на зону роботи артистів. Для цього використовувалися спеціальні штативи.

На передньому плані сцени були встановлені особливі світлові конструкції, відомі як рампи, які забезпечували освітлення сцени як зверху,

так і знизу. Загалом їх було три. Кількість ліхтарів складала 8 одиниць. Це організовувалося так, що одну рампу встановлювали в центрі, тоді як дві інші розміщували побічно. Щодо центральної частини залу, тут також були розташовані додаткові ліхтарі.

У творчому проєкті «Сімейні цінності у творах українських письменників. Хореографічна постановка за повістю Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», як режисер, я взяла на себе не тільки організацію постановки, але й відповідала за вибір костюмів, відібрання музики та лексики, які повністю передавали характер героїв і висвітлювали події на сцені. Крім того, велику увагу було приділено підбору декорацій і деталей. Вважаю, що це цінний досвід, який буде корисним у моїй майбутній професійній діяльності.

Висновки до 2 розділу

1. Під час втілення кваліфікаційної роботи «Сімейні цінності у творах українських письменників: хореографічне втілення повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» нами було повністю розкрито його художні особливості. Зокрема, було створено лібрето хореографічної композиції на основі повісті Івана Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я». Ми детально охарактеризували головних героїв постановки, таких як Омелько Кайдаш, Маруся Кайдашиха, Карпо, Лаврін, Мотря, Мелашка, Груша, Блискавка та інші.

Також була сформульована тема хореографічної постановки, виражена ідея, визначений конфлікт, який ґрунтується на сюжетних лініях – Мотря і Мелашка, Кайдашиха і невістки, мати і два її сини, груша і блискавка. Нами були визначені надзавдання та наскрізна дія хореографічної постановки.

Вказано час і місце, де розгортаються події, які зображені у хореографічній постановці, а саме: село Семигори, подвір'я Кайдашів, поле, де і зустрілися головні герої. Дії відбуваються у XIX столітті.

Хореографічний твір був створений з використанням лексичного матеріалу українського народного танцю та української стилізації з використанням сучасних стилів. Створені масові, дуетні та сольні постановки. Жанр хореографічної постановки відповідає жанру повісті, тобто – реалістичний, гумористично-саркастичний.

2. Досліджено структурно-архітектурну організацію, яка включає в себе хореографічну та музичну драматургію. Сюжет розділений на епізоди, а музичний супровід відповідно розчленовано на етапи сюжетного розвитку. Проведено аналіз кількості тактів і створено діаграму тривалості танцю.

Уточнено тривалість кожного епізоду та вказано героїв, які з'являються на сцені. Надано характеристику музичного супроводу для кожного епізоду. Проаналізована інформація про виконавців, тексти пісень, історію створення музичних композицій, а також визначено вплив конкретного музичного супроводу на розкриття ідейно-тематичного змісту.

Надано детальний опис кожного елемента танцювального костюму для основних персонажів та учасників масових танців; також розглянуті декорації та реквізит, що повністю занурює глядача в сюжетну лінію та дозволяє відчувати емоції головних героїв. Виконано ретельну роботу з освітленням сцени, яке доповнює загальне враження від постановки у глядача. Усі зазначені компоненти роблять хореографічну постановку цілісною, виразною та легкою для сприйняття.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У процесі роботи над хореографічним твором «Сімейні цінності у творах українських письменників: хореографічне втілення повісті Івана Нечуя – Левицького «Кайдашева сім'я»» нами було проаналізовано велику кількість літературних, мистецтвознавчих і наукових джерел вітчизняних та зарубіжних дослідників (П. Менцера, М. Рокич, С. Возняка, В. Ядова, А. Здравомислова, Л. Українки, В. Винниченко, М. Хвильового, Ю. Косача) і, виходячи з визначених завдань, нами було зроблено наступні висновки:

1. З'ясовано, що багато науковців (С. Возняк, М. Рокич, М. Головатий, П. Менцера та інші) давали своє визначення поняттю «цінності». Усі вони майже однотайні у своїх характеристиках цінностей – це те, що є важливим для особистості, значущим для неї. Однак, це поняття є суб'єктивним, оскільки те, що одні сприймають як цінність, для інших цінністю може не бути.

У сучасному світі особливо вагомими є сімейні цінності, про що свідчать велика кількість творів мистецтва. Серед них можна виділити такі аспекти, як гармонія відносин між партнерами, повага до батьків, шанобливе ставлення до старших, материнська любов до дитини, взаєморозуміння в сім'ї та інші. Багато видатних українських письменників зверталися до проблематики сімейних цінностей, зокрема І. Котляревський у п'єсі «Наталка Полтавка», Л. Українка у драмі-феєрії «Лісова пісня», В. Винниченко у повісті «Записки кирпатого Мефистофеля», М. Хвильовий у повісті «Я(Романтика)», І. Нечуй-Левицький у повісті «Кайдашева сім'я».

2. Визначено, що Іван Нечуй-Левицький – невтомний патріот і видатний представник української літератури – залишив невмирущий здобуток у літературній спадщині. Його невимірний внесок виявився не лише у створенні власних літературних творів, але й у висвітленні важливих соціальних, політичних та культурних питань свого часу.

Письменник у своїх творах також акцентує увагу на сімейних цінностях, включаючи повагу чоловіка до жінки і шанобливе ставлення дітей до батьків.

Це визначається як надзвичайно важливе, оскільки збереження гармонії у сім'ї є основним пріоритетом. Зокрема, відзначається, що повага дітей до батьків відіграє ключову роль у повсякденному житті українського народу, оскільки втрата цієї поваги може спричинити серйозні труднощі.

Літературна діяльність Івана Нечуя-Левицького була визначена глибоким розумінням національної ідентичності та боротьби за права українського народу. У своїх творах, таких як «Кайдашева сім'я», «Микола Джеря», «Вітрогон», він не лише писав захоплюючі історії, але й вкладав у них важливі соціальні та філософські роздуми.

3. Визначено, що сімейні цінності у творі «Кайдашева сім'я» на фоні соціально-політичних проблем того часу жваво ставлять питання про співіснування в родині. Звільнившись від кріпацтва, замість того, щоб проявляти більше гуманності, виявляти альтруїзм одне до одного, та підтримувати одне одного в горі та радості, сім'я Кайдашів знаходить якесь внутрішнє задоволення в тому, щоб морально гризти одне одного, відчувати ворожість та виявляти зверхність у взаємовідносинах.

Повість «Кайдашева сім'я» залишається одним з найпопулярніших класичних творів, що і сьогодні служить джерелом натхнення для визначних сучасних режисерів, артистів театрів і письменників різних стилів. Це літературне діло продовжує викликати глибокий інтерес у глядачів і стає основою для створення цікавих, оригінальних та унікальних інтерпретацій в різних сучасних виконаннях.

4. Було здійснено хореографічну постановку «Кайдашева сім'я» за мотивами твору українського письменника і етнографа І. Нечуя – Левицького «Кайдашева сім'я». У повній мірі здійснено ідейно – тематичний аналіз хореографічного твору, розкрито художні особливості твору та написано лібрето цієї хореографічної композиції.

Сформульовано *тему хореографічної постановки*(сімейні цінності, родинне життя селян з різними соціальними статусами), *ідею* (висвітлити, що найголовніше в житті – це родина), *надзавдання*(донести до глядача через призму танцю, що не дивлячись на те, які родичі навколо нас, ми повинні

ставити їх на перше місце, а не сваритися через кожну дрібницю); *конфлікт*, який ґрунтується на безладді між батьками та дітьми у родині, загнаній мораллю та людьми. Родинні відносини та сімейні цінності було визначено *наскрізною дією*.

Детально охарактеризовано головних героїв постановки, таких як Омелько Кайдаш, Маруся Кайдашиха, Карпо, Лаврін, Мотря, Мелашка, Груша, Блискавка та інші.

5. Виконано композиційно-архітектонічну організацію, яка охоплює хореографічну і музичну драматургію. Сюжет розкладено на окремі епізоди, визначено тривалість та вказано персонажів, які з'являються на сцені. Кожен епізод має опис музичного супроводу, розподіленого на етапи розвитку сюжету, з підрахунком кількості тактів. Проаналізована інформація про виконавців, тексти пісень, історія створення музичних композицій, а також вказано вплив конкретного музичного супроводу на розкриття ідейно-тематичного змісту.

Детально описано кожен елемент танцювального костюму головних персонажів та учасників масових танців, а також декорації та реквізит, що дозволяє глядачам повністю зануритись у сюжетну лінію та пережити події разом із головними героями. Виконана робота по освітленню сцени доповнює загальне враження від постановки, забезпечуючи гармонійне сприйняття глядачем. Усі ці компоненти роблять хореографічну постановку цілісною, виразною та легкою для усвідомлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова І. Біля витоків української ідеї (Нечуй-Левицький і «формально-національний» напрям) . Слово і час. 2010 р. № 18. С. 56 - 58.
2. Аметова Є. Р. Про значення сім'ї у формуванні вільної особистості дитини. Педагогіка і психологія. 2006. № 2. С. 36 – 43.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах та таблицях. Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 134с.
4. Бех І. Д. Виховання особистості : Навчально-методичний посібник. К.: Либідь, 2003. – 341 с.
5. Білецький Л. Основи української літературно-наукової критики. К., 1998.
6. Білецький О. І. Від давнини до сучасності. К.2014. Т.1.
7. Білецький О. І. Іван Семенович Левицький (Нечуй). С. Твори: У 4 т. К., 2008. Т.1. С.5 - 45.
8. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. К., 2004. 414 с.
9. Бутківська Т. В. Проблема цінностей у соціалізації особистості. Цінності освіти і виховання : наук.-метод.зб. [за заг. ред. О. В. Сухомлинської] ; АПН України. К., 2009. С. 27–31.
10. Виговський. К., 1991.511 с.
11. Винниченко В. Твори Т. 21 : Записки Кирпатого Мефістофеля: роман Вид. 3-тє. Харків: Фоліо, 2020. 217 с.
12. Власенко В. О. До питання про психологічний аналіз у творчості І. С. Нечуя-Левицького. Рад. літературознавство, 1968, № 10, с.61-68.
13. Власенко В. О. Художня майстерність І. Нечуя-Левицького. К., 2005.
14. Зібрання творів: у 50 т. Іван Франко; Редкол.: Є. П. Кирилюк (голова) та ін. К.:Наук. думка, 1976–1986 Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка соціальна робота: Навчальний посібник Л. Г. Коваль, І. Д. Зверєва, С. Р. Хлєбїк. К. : ІЗМН. 2007. 392 с. Т. 26:

15. Кавалеров А.А. Цінність у соціокультурній трансформації: Монографія. Одеса: Астропринт, 2001. 224 с.
16. Коберник Л. О. Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. Наука і освіта Науково-практичний журнал південного наукового центру АПН України. 2008. № 4-5. С. 28–33.
17. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка соціальна робота: Навчальний посібник Л. Г. Коваль, І. Д. Зверєва, С. Р. Хлебик. К. : ІЗМН, 1997. 392 с.
18. Косач Ю. Сузір'я лебедя. Нью-Йорк: Вид-во М. Коця, 1983. 276 с.
19. Костомаров М. Етнографічні писання Костомарова. Записки Українського наукового товариства в Києві. К., 2010. Т. 35. С. 141 - 164.
20. Котляревський І.П. Повне зібрання творів. К.: Наукова думка, 2006., С. 245 - 285.
21. Кравченко Т. В. «Життєві сценарії» сім'ї та їхній вплив на соціальний розвиток особистості Педагогіка і психологія. 2002. № 1– 2. С. 61 – 67.
22. Леся Українка Лісова пісня. Київ: Априорі, 2021. 160 с.
23. Літературно-критичні праці (1876—1885) Упоряд. та комент. Н. О. Вишневської, Р. Ф. Кирчіва, І. Л. Моторнюка, К. М. Сєкаревої; Ред. В. Л. Микитась, С. В. Щурат. К.: Наук. думка, 2008. 462 с., іл., портр.
24. Матіос Марія Щоденник страченої. Львів: Піраміда, 2005. 271 с.
25. Нечуй-Левицький І. С. Князь Єремія Вишневецький. Гетьман Іван
26. Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. К., 2007. С. 52.
27. Нечуй-Левицький Іван Кайдашева сім'я. Київ: Державне вид-во художньої літератури, 2014. 198 с.
28. Роменець В. А., Маноха І. П. Історія психології ХХ століття. Київ: Либідь, 1998. 894 с.
29. Семиченко В. А. Психологія та педагогіка сімейного спілкування : Навч. Посібник К. : Веселка, 1998. 210 с.
30. Тарнавський М. Нечуваний Нечуй. Реалізм в українській літературі. Максим Тарнавський. Київ : Laugus, 2018. 287 с.
31. Філософія. Підручник За заг. ред. Горлача М. І., Кременя В.Г., Рибалка В.К. Харків: Консул, 2000. 672 с.

32. Фрейд З. Введення в психоаналіз: Лекції. Пер. з нім. М.: Наука, 2011. 456с.
33. Хвильовий М. Я (Романтика). Київ : Видання книжкового товариства «Школа», 2008.
34. <https://www.ukrlib.com.ua/bio/printitzip.php?tid=1646>

ДОДАТКИ

Додаток А

Костюм Марусі Кайдашихи.

Додаток Б

Костюм Омелька Кайдаша

Костюм Карпа.

Костюм Лавріна

Костюм Мотрі

Костюм Мелашки.

Додаток Є

Костюм Груші

Костюм Блискавки

Костюм подруг Мотрі

Додаток И

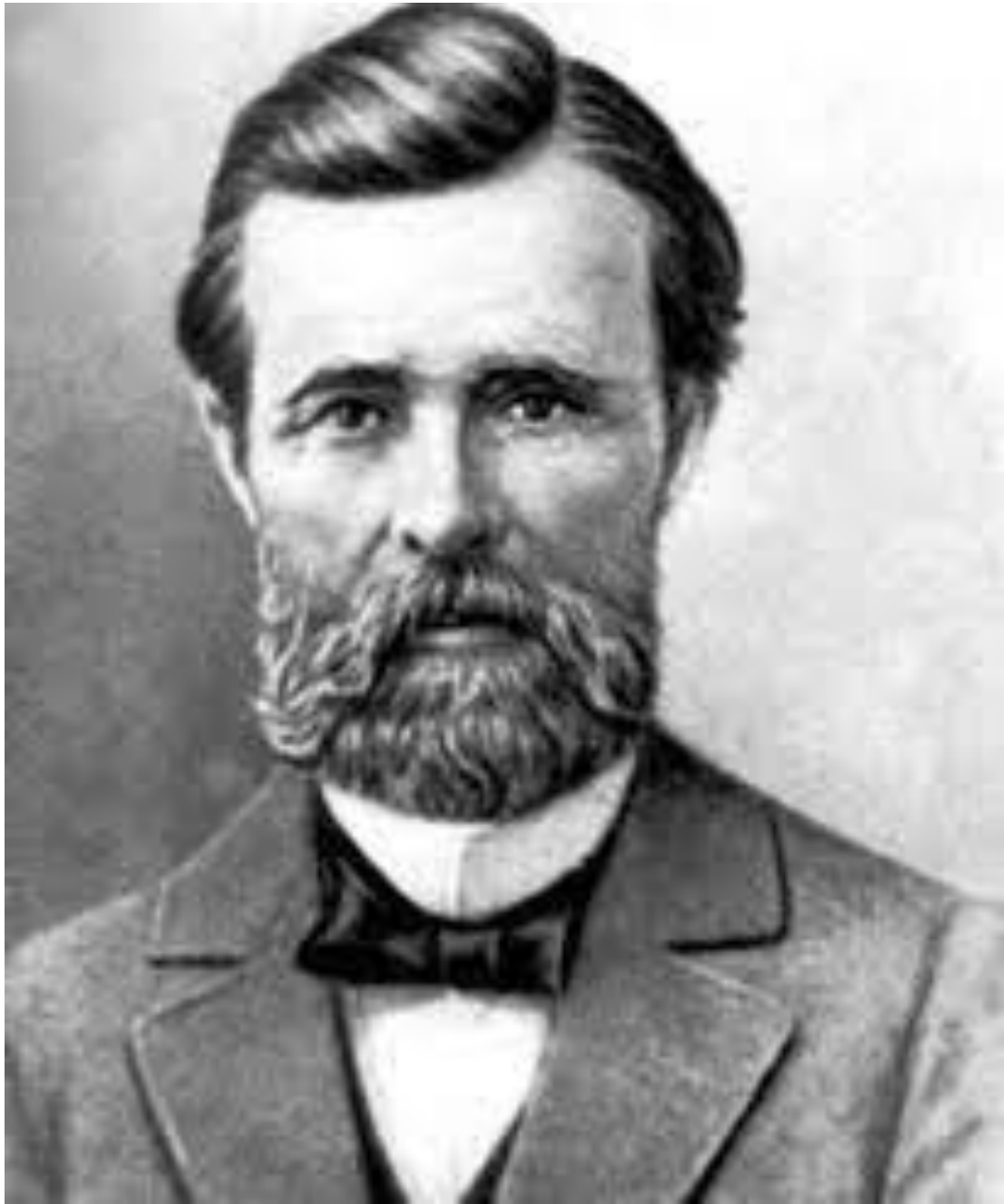

Костюм подруг Мелашки

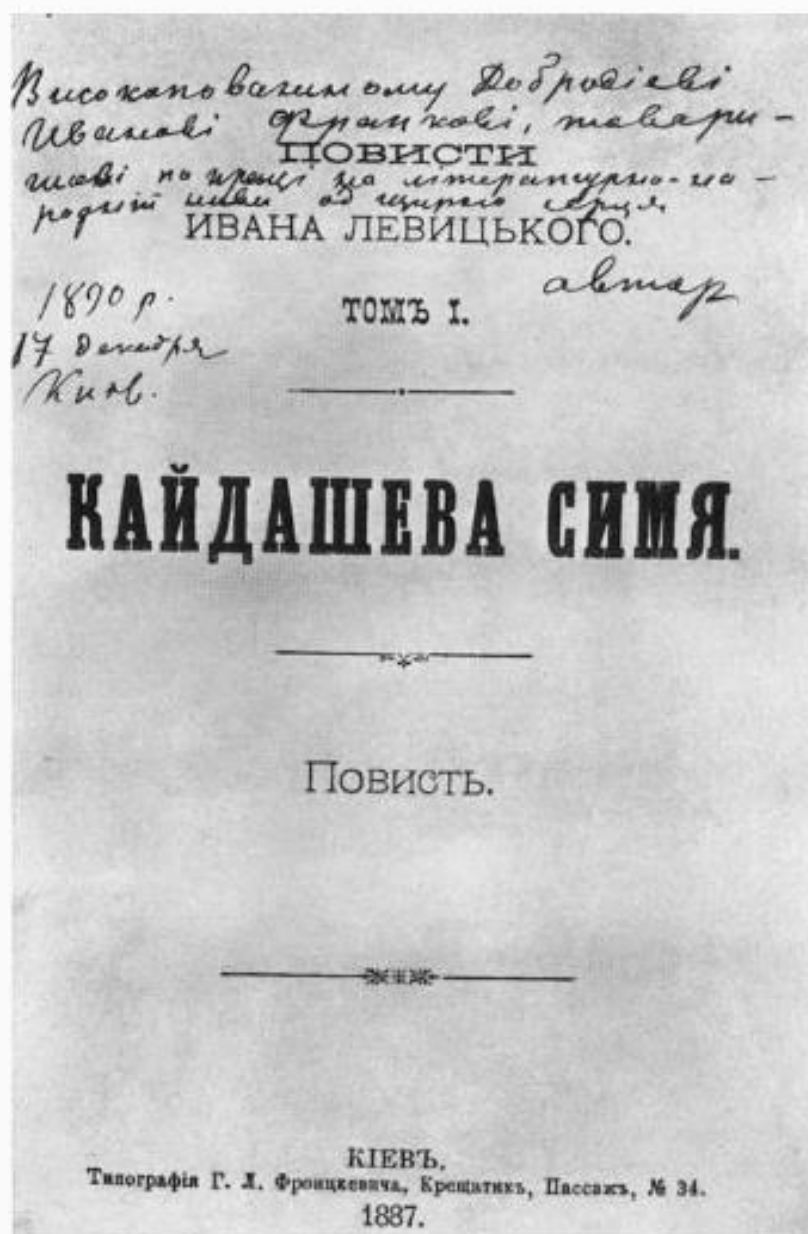
Додаток І

Костюм друзів Карпа

Іван Семенович Нечуй-Левицький (1838 – 1918)

Титульний аркуш першого видання

повісті «Кайдашева сім'я», 1887 р.

Перше видання повісті «Кайдашева сім'я», 1887 р.

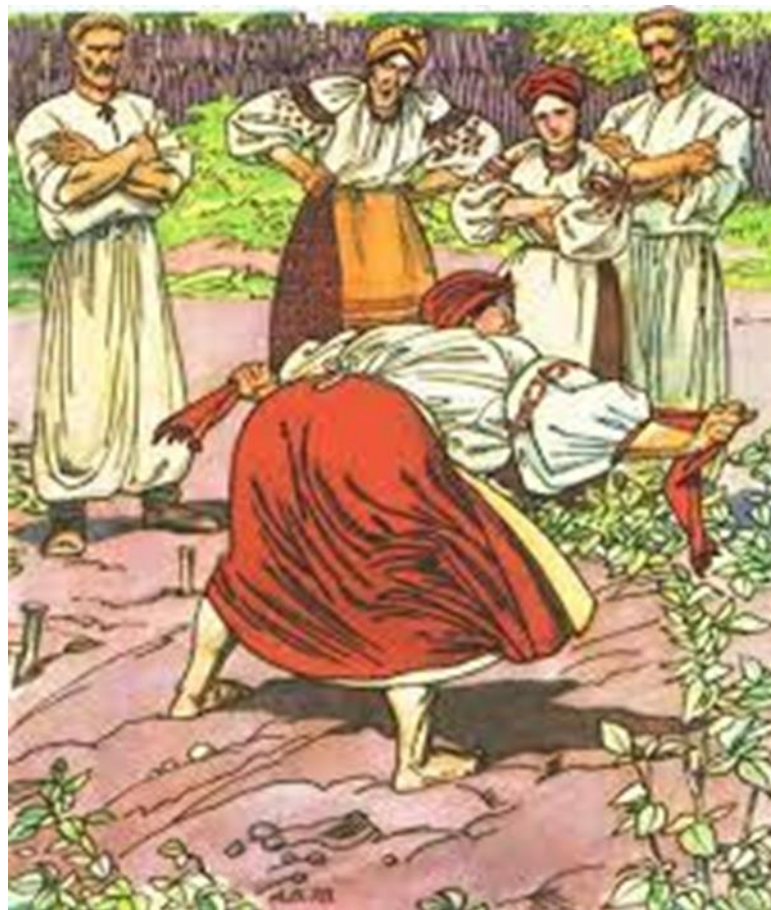
ІВАН НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ

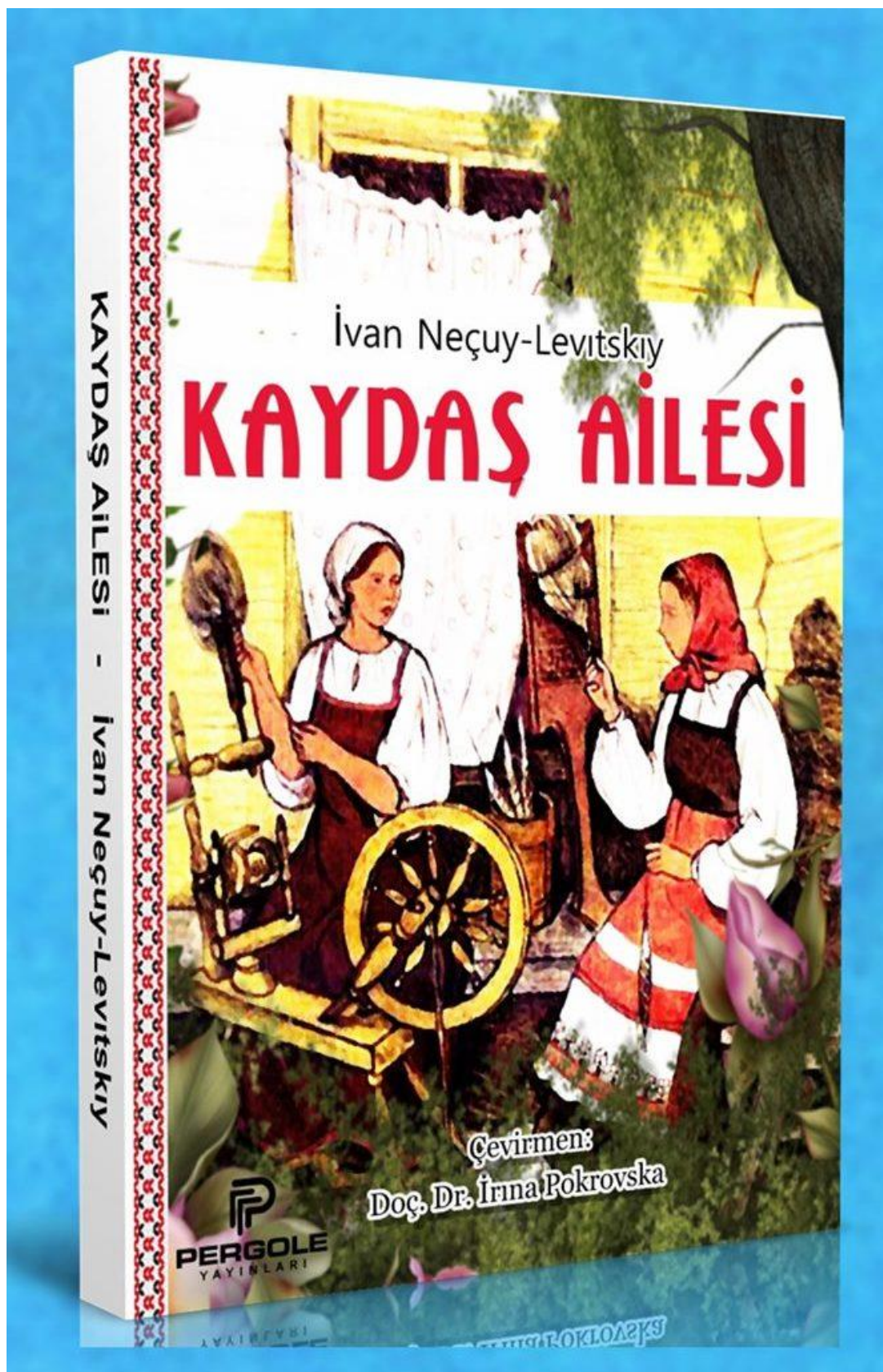
КАЙДАШЕВА СІМ'Я

Ілюстрації до повісті «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького

Переклад повісті «Кайдашева сім'я» Івана Нечуя-Левицького
турецькою мовою.

Вистава Національного академічно-драматичного театру ім. І.Франка

Наталія Сумська, Народна артиска України, у ролі Марусі Кайдашихи

ЧЕРНІГІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ
АКАДЕМІЧНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ
МУЗИЧНО-ДРАМАТИЧНИЙ
ТЕАТР ІМ.Т.Г.ШЕВЧЕНКА

Іван Кочур-Левинський
Музика Олександра Білоша

Кайдашева сім'я

Народна музична комедія на 2 дії

Режисер - постановник – заслужений діяч мистецтв України Віра Тимчинка

Директор – Олександр Рощак

Художник – заст. працівник культури України Олександр Симоненко

Балетмейстер – Ольга Шпаковська

Хормейстер – заст. працівник культури України Микола Воріц

Вистава Чернігівського обласного академічного українського музично-драматичного театру ім. Т.Г.Шевченка.

Вистава Чернігівського обласного академічного українського музично-драматичного театру ім. Т.Г.Шевченка.

Кадри з фільму «Кайдашева сім'я», 1993 р., режисер Володимир Городько

Кадри з фільму «Спіймати Кайдаша», 2020 р., режисер Олександр Тіменко

